

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ З ІНШИМИ ФІНАНСОВИМИ ПОСЕРЕДНИКАМИ НА РИНКУ ДЕПОЗИТІВ

**ГАРКУША Ю.О., ВИКЛАДАЧ КАФЕДРИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ,
ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

У статті Гаркуші Ю.О. «Сучасні особливості взаємодії вітчизняних банків з іншими фінансовими посередниками на ринку депозитів» досліджено особливості діяльності банків на ринку депозитів України, визначені основні чинники впливу на депозитну політику банків. Проаналізовано структуру та динаміку коштів небанківських фінансових посередників, які розміщені на депозитних рахунках вітчизняних банків. Виявлені проблеми співпраці даних фінансових посередників в даному напрямку та вказані шляхи їх подолання.

In the article of Garkushi Y.O. " Modern features of co-operation of home banks are with other financial mediators at the market of deposits " the features of activity of banks are investigational at the market of deposits of Ukraine, the basic factors of influence are certain on the deposit policy of banks. A structure and dynamics of money of unbank financial mediators, which are placed on the savings accounts of home banks, are analysed. Educed problems of collaboration of these financial mediators in this direction and indicated ways of their overcoming.

Постановка проблеми. Світовий фінансовий ринок в процесі свого розвитку постійно трансформується, змінюється під впливом різноманітних факторів як зовнішніх так і внутрішніх. Структура фінансового ринку ускладнюється, з'являються нові фінансові інститути, фінансові інструменти, удосконалюються економічні відносини. Розширюється сфера послуг, підвищується її питома вага в структурі суспільного виробництва, що в свою чергу збільшує значення фінансових послуг у становленні та розвитку ринкових відносин. Саме фінансові послуги стали головним рушієм економічного зростання національних економік в умовах глобалізації. Проте, світова фінансова криза довела, що швидкий інтернаціональний рух фінансових потоків не має достатнього рівня організації та контролю, що призвело до рецесії в світовій економіці.

Вітчизняний фінансовий ринок відіграє значну роль в функціонуванні вітчизняної економіки. Проте на низькому рівні залишається діяльність вітчизняного фондового ринку, як наслідок, не акумулюються в достатній мірі фінансові активи для підтримки розвитку реального сектора, не відбувається ефективний перерозподіл

капіталів, високий ризик інвестування тощо. Наявність діючих ефективно фінансових посередників, які професійно опосередковують перерозподіл вільних фінансових ресурсів являється одним з основних факторів розвитку фінансового ринку. В Україні фінансове посередництво розвивається за банкоорієнтованою моделлю, що характерна для більшості європейських країн, при цьому інші фінансові інститути небанківського типу хоча й не досягли такого розвитку, проте надають широке коло фінансових послуг вузького напрямку, задовольняючи потреби учасників фінансового ринку. Українські банки універсализують свою діяльність задля зниження фінансових ризиків, поряд з цим надають широке коло фінансових послуг, задовольняючи потреби фінансового характеру як населення, так і суб'єктів господарювання, зокрема і інших фінансових посередників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям функціонування, оцінці діяльності та перспективам розвитку фінансових посередників присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: М. Фрідмена, Дж. Герлі, Е. Шоу, Є. Жукова В. Корнєєва, І. Лютого, М. Савлука, В. Зимовця та ін.

Цілі статті. Метою даної статті є розкриття ролі банків на ринку депозитів, виділення основних чинників впливу на депозитну політику банків, оцінка особливостей їх співпраці з іншими фінансовими посередниками в даній сфері, визначення проблем депонування коштів парабанківських інститутів на рахунки банків та вказати шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Формування ресурсного потенціалу банку являється важливим аспектом його ефективного функціонування. Джерелами формування банківських ресурсів є створений власний капітал, а також акумуляція грошових коштів юридичних і фізичних осіб. Потужна частина банківських ресурсів формується саме за рахунок депозитних операцій. Збільшення обсягів залучених вільних грошових коштів на депозитні рахунки призводить до зростання обсягу пропозиції грошей на фінансовому ринку, що в свою чергу забезпечує здешевлення грошового капіталу та сприяє поживавленню ділової активності суб'єктів господарювання. Як наслідок, власники вільних грошових коштів – юридичні та фізичні особи – мають можливість отримати дохід у вигляді відсотків від розміщення своїх заощаджень на депозитних рахунках в банках. Функціонування депозитного ринку в Україні забезпечують банки, кредитні спілки, страхові компанії–life, недержавні пенсійні фонди

(далі НПФ), інститути спільного інвестування. Проте головну роль у даній сфері економічних відносин відіграють саме банки, залучаючи вільні грошові кошти населення, суб'єктів господарювання, зокрема і кошти інших фінансових посередників.

На сьогодні, в умовах необхідності подолання наслідків кризи, для ефективної діяльності та розвитку кожен окремий банк розробляє та впроваджує власну депозитну політику. Слід відзначити, що існує багато факторів, що впливають на роботу банку саме в даній сфері. Їх можна поділити на внутрішні та зовнішні [1, с. 99]. До внутрішніх слід віднести такі чинники як універсалізація чи спеціалізація банку; розвиток банківських технологій; рівень відсоткової ставки. До зовнішніх: облікова ставка НБУ; норма обов'язкового резервування; податкове законодавство; гарантування вкладів; доходи населення; тенденції на фінансовому ринку.

У контексті розгляду депозитної діяльності банку, на наш погляд, доцільно провести аналіз взаємодії їх з іншими фінансовими посередниками у даній сфері. Адже, законодавчо дозволено фінансовим інститутам розміщувати акумульовані кошти на рахунки в банках, отримуючи дохід у вигляді нарахованих відсотків. Оцінюючи співпрацю банків та інших фінансових посередників варто звернути увагу на те, що існують певні законом встановлені норми, що регулюють напрями інвестування активів фінансових інститутів у банківські депозити та банківські метали (табл. 1).

Також доцільно окремо проаналізувати динаміку грошових коштів НПФ та страхових компаній розміщених в банках України за 2008–2010 рр. (табл. 3). Адже дані фінансові посередники тісно співпрацюють один з одним. Зокрема, активи, акумульовані НПФ повинні зберігатися в установі банку, який провадить депозитарну діяльність зберігача цінних паперів та відповідає вимогам Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», і з якою рада НПФ уклала відповідний договір. Активною є взаємодія банків і з страховими компаніями, проте в період кризи співпраця їх дещо змінилась, так як банки призупинили кредитні програми, відмовились від іпотеки, збільшили рівень відсоткових ставок, підвищили вимоги до позичальників. Все це вплинуло на ділову активність страховиків, які займаються банківським страхуванням.

Таблиця 1

Напрямок інвестування активів фінансових посередників на банківські депозити, у ощадні сертифікати та у банківські

метали [2, 3, 4]

Фінансовий посередник	Основні умови інвестування активів на банківські депозити, у оцпадні сертифікати та у банківські метали
Недержавні пенсійні фонди	до 40 % загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду, при цьому не більш як 10 % загальної вартості пенсійних активів в зобов'язаннях одного банку; придбавати або додатково інвестувати в банківські метали не більш як 10 % загальної вартості пенсійних активів
Інститути спільного інвестування	при проведенні публічного (відкритого) розміщення цінних паперів ІСІ відкритого та інтервального типу не менше 10 % активів таких ІСІ повинні утримуватися в грошових коштах, які зберігаються на окремих депозитних банківських рахунках, відкритих для цього ІСІ.
Страхові компанії	кошти страхових резервів повинні розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості та мають бути представлені активами певних таких категорій, зокрема банківськими вкладдами (депозитами);

Найбільшого розвитку серед вітчизняних небанківських фінансових посередників досягли страхові компанії, які до початку світової фінансової кризи 2008 року демонстрували відносно високі темпи розвитку.

Проте в їхній діяльності мали місце значні недоліки, зокрема при укладанні страхових угод. Події фінансової кризи негативно вплинули на страховий бізнес: погіршення показників діяльності, посилення конкуренції, зниження якості портфелів страховиків. На сьогодні, за результатами I кв. 2010 року знову ж таки можна відзначити спад основних показників діяльності страхових компаній у порівнянні з аналогічним періодом 2009 року.

Діяльність НПФ та інститутів спільного інвестування розпочалася з 1992 року, проте до 2003 року дані фінансові посередники функціонували баз достатньої нормативної і статистичної бази, їхня діяльність не контролювалась жодним державним органом.

При перших дослідженнях у 2003 році виявилося, що з 55 існуючих НПФ реально діють лише 44, а новому законодавству відповідають взагалі 5 установ. Проте починаючи з 1 січня 2004 року, зі вступом в дію Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» система недержавного пенсійного забезпечення стрімко прискорили свій розвиток. Вже на кінець 2007 року пенсійні внески до

НПФ становили 234,4 млн. грн., а це потенційні дешеві довгострокові інвестиції в українську економіку. Слід зазначити, що до початку подій 2008 року на фінансовому ринку України НПФ досить динамічно розвивались.

Таблиця 3

Структура та динаміка грошових коштів НПФ та страхових компаній розміщених в банках України за 2008–2010 рр., млн. грн.

Показники	Станом на 01.01. 2008 р.	Станом на 01.01. 2009 р.	Станом на 01.01. 2010 р.	Зміни (+, -)			
				2008 р. до 2009 р.		2009 р. до 2010 р.	
				сума, млн. грн.	у %	сума, млн. грн.	у %
Грошові кошти НПФ розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	108,43	343,43	342,98	235,0	2,16 р.	-0,45	0,0
Кошти НПФ на поточних рахунках	9,33	13,2	23,91	3,87	41,0	10,71	81,0
Банківські метали	7,64	22,69	32,1	15,05	1,96 р.	9,41	41,0
Грошові кошти страхових компаній розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	6171,5	6963,7	3535,8	792,2	12,0	3427,9	-49,0
Кошти страхових компаній на поточних рахунках і готівка в касі	1429,4	1937,5	1540,6	508,1	35,0	-396,9	-20,0
Банківські метали	72,5	150,9	105,3	78,4	1,08 р.	-45,6	-30,0

Стрімко зростали активи даних фінансових посередників, обсяги пенсійних внесків. В період рецесії у вітчизняній економіці, під впливом світової фінансової кризи, НПФ переорієнтували свою діяльність на збереження власних активів, так як зниження доходів населення призупинило ріст кількості бажаючих стати учасником НПФ.

На основі даних, наведених в табл. 3. можна відзначити, що

станом на 01.01.2009 р. різко зросли порівняно з початком 2008 роком грошові кошти НПФ розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках, а саме в 2,16 р. або на 235 млн. грн. та сума грошових коштів вкладених в банківські метали – 1,96 р. або на 15,05 млн. грн.

Також на 41% чи 3,87 млн. грн. збільшилися кошти на поточних рахунках. Це пояснюється кількісним та якісним розвитком НПФ в даний період, зростанням основних показників діяльності: пенсійні внески зросли на 148% порівняно з початком 2008 року; на 93,7% збільшилась кількість учасників; кількість фінансових інститутів даного типу за рік збільшилась на 14 одиниць.

Проте в 2009 році під впливом світової фінансової кризи хоча зростання активів НПФ продовжувалось, проте вже не такими стрімкими темпами, що знайшло відображення і на сумах грошових коштів НПФ, розміщених на рахунках в банках. Наприклад грошові кошти розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках за даний період незначно, на 0,45 млн. грн., проте знизились. Натомість продовжилась тенденція до зростання коштів на поточних рахунках та інвестованих в банківські метали відповідно на 81% (10,71 млн. грн.) та 41% (9,41 млн. грн.).

Слід зауважити, що грошові кошти страхових компаній розміщених на рахунках комерційних банків за 2008 рік зросли, особливо суми інвестовані в банківські метали (в 1,08 р. або 78,4 млн. грн.), що пов'язано із підвищенням ціни на золото. Також зросли показники грошових коштів розміщених на вкладних (депозитних) банківських рахунках на 12% або 792,2 млн. грн. та коштів на поточних рахунках і готівка в касах на 35% або на 508,1 млн. грн. Все це пов'язано із зростанням показників діяльності страхових компаній в цілому до другої половини 2008 року, коли під впливом світової фінансової кризи зростання ділової активності даних фінансових посередників призупинилось.

Тож станом на 01.01.2010 р. різко зменшилися суми коштів інвестованих страховими компаніями в банківські вклади (на 49% або 3427,9 млн. грн.) та банківські метали (на 30% або 45,6 млн. грн.). Також знизився показник коштів на поточних рахунках і готівка в касах на 20% і склав на початок періоду 1540,6 млн. грн. [5]. Зниження значень показників являється наслідками значного погіршення у функціонуванні як страхових компаній так і банківської системи загалом. Основними чинниками, що викликали кризові явища в небанківському секторі являються мораторій на дострокове повернення коштів, розміщених на банківських рахунках,

запровадження якого, стало причиною «замороження» активів НПФ, страхових компаній, кредитних спілок, що були розміщені в банках. Особливими факторами для страхового сектора являється також перевищення реальної вартості при оцінці активів, якими були представлені страхові резерви та зростання розміру виплат.

Варто зауважити, що в цілому кошти розміщені на рахунках в банках за період з 2009 по 2010 рр. знизились на 8% або на 31937 млн. грн. Також зменшились строкові кошти юридичних та фізичних осіб, відповідно на 31% та 11% і становлять на початок 2010 року відповідно 50511 млн. грн. та 155201 млн. грн. [6]. Це пояснюється кризовими явищами в економіці країни, зниженням доходів населення, банкрутством підприємств, очікуванням інфляції, зменшенням довіри до банківської системи України в цілому.

Висновки. Однією з головних функцій банківської системи є ефективний розподіл акумульованих вільних грошових коштів населення та суб'єктів господарювання. Сформовані фінансові ресурси, банки мають можливість спрямувати в інвестиційно-кредитний процес, який являється безумовним рушієм розвитку вітчизняної ринкової економіки. Проте, без достатньої ресурсної бази банки не можуть здійснювати ефективне кредитування, інвестувати кошти в потужні фінансові проекти, адже необхідною умовою реалізації таких завдань є формування достатніх фінансових ресурсів, потужна частка яких формується за рахунок депонованих коштів на рахунки в банках учасниками фінансового ринку.

Криза вітчизняної банківської системи спричинила загострення конкуренції між банками за фінансові ресурси та шляхи їх розміщення. Для залучення вільних грошових коштів за нижчою ціною, а розміщення, навпаки, за вищою, банки та інші фінансові інститути, що займаються даним видом діяльності, розширюють власну діяльність, застосовують різноманітні фінансові інструменти.

Світова фінансова криза призупинила розвиток вітчизняного фінансового ринку. Банки, як і інші фінансові посередники демонструють зниження показників господарської діяльності. Зниження доходів населення, банкрутство підприємств, інфляційні очікування, підвищення цін на енергоносії здійснюють негативний вплив на функціонування фінансових посередників. Зменшення активів парабанків чи призупинення їх зростання знаходить своє відображення і на депозитних рахунках банківських установ, а значить, і на можливостях банківської системи України підтримати ефективний розвиток економіки.

Отже, для ефективного розвитку ринку депозитів та оздоровлення економіки України в цілому, вітчизняні банки повинні формувати раціональну депозитну політику, враховуючи чинники зовнішнього та внутрішнього впливу, розвивати новітні банківські технології, що дозволить задовольнити потреби клієнтів у фінансових послугах та зацікавить учасників фінансового ринку розміщувати вільні грошові кошти на рахунках банків. Також, на наш погляд, доцільно на рівні держави розробити довгостроковий план розвитку банківських та небанківських фінансових посередників та фінансового ринку загалом. Адже в економічній доцільності фінансових посередників в Україні можна не сумніватись, тому що вони виконують унікальну роль – опосередковують прозорий рух коштів, забезпечують економіку довгостроковими інвестиціями, так потрібних для становлення українського суспільства.

Література.

1. Бартош О. Депозитна політика банку та особливості її формування // Вісник УБСНБУ №3 грудень. – 2008. – С. 97–101.

2. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди). Закон України від 15 березня 2001 року. – № 2299–III // www.rada.gov.ua.

3. Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України від 9 липня 2003 року. – № 1057–IV // www.rada.gov.ua.

4. Про страхування. Закон України від 04 жовтня 2001 року. – №2745–III // www.rada.gov.ua.

5. <http://www.bank.gov.ua>.

6. <http://www.pdf.gov.ua>.